

H. D. L.

OVERGEDRUKT

UIT

heyds

VRAGEN DES TIJDS

ZUID-AFRIKA IN DE LETTERKUNDE.¹⁾

I

Misschien zal het sommige lezers van dit boek gaan, zooals het schrijver dezes gegaan is: de titel zal hun aandacht trekken, zij gaan lezen, maar voelen zich na een eerste lezing of doorbladering teleurgesteld. Zeker, wat wij doorgaans onder letterkunde verstaan, ontbreekt hier niet; doch hoeveel staat daarnaast, waaraan wij andere namen geven. Men is nog niet ver in het boek gekomen (p. 53) of de auteur begint aan een afdeling, die hij *Geschiedenis* noemt en inleidt met de woorden: „van elke enigszins omvangrijke verzameling van Zuid-Afrikaanse boeken behoort wel tweederde geklassificeerd te worden als geschiedschrijving of poging daartoe”. Op p. 115 en volgende bladzijden krijgen wij een overzicht van geschiedschrijvers van Zuid-Afrika; op p. 49, 78 en elders overzichten en opsommingen, die tot de beredeneerde bibliografie behooren. Duidelijker nog zien wij het heterogeen karakter van dit boek op andere plaatsen: na een opsomming van bronnen voor de geschiedenis van Zuid-Afrika weidt Dr. Besselaar uit over de onverantwoordelijke wijze, waarop men in Zuid-Afrika die geschiedbronnen bewaakt en bewaart; over de vondsten, die nog te doen zijn onder dat ongeschift materiaal; hij wekt de Afrikaanders op tot het uitgeven van

¹⁾ Naar aanleiding van *Zuid-Afrika in de Letterkunde* door Dr. G. Besselaar M. A. 1914; J. H. de Bussy, Amsterdam, Pretoria, Johannesburg, Kaapstad; *De Nieuwe Richting in de Nederlandse Letterkunde* door Prof. J. Kamp, Potchefstroom 1912; F. W. Reitz, twee en zestig uitgesogte Afrikaanse gedigte; J. H. de Bussy 1914; Leipoldt, Oom Gert vertel, J. H. de Bussy 1911.

belangrijke familie-papieren en dagboeken. Eenmaal uit de weide, laat hij zich gaan, waar een groen plekje hem maar lokt. Naar aanleiding van een schoolboek over de geschiedenis van Zuid-Afrika, deelt hij ons mede: „Het zou nog bruikbaar blijken, te meer, daar de allernieuwste geschiedenis niet bestudeerd behoeft te worden voor de eksamens, die Universiteit, Onderwijs-departement en Taalbond afnemen”. Zegt iemand hier: maar examens hangen toch eenigermate samen met de letterkunde, wat zegt hij dan van deze mededeeling omtrent den veldprediker Kestell: „De kerk te Ficksburg, O. V. S. is naar zijn ontwerp gebouwd, en uit marmer heeft hij eigenhandig een beeld gehouwen, dat een sieraad is in zijn woning”? Wat van deze andere wetenswaardigheid, die ook bij de letterkunde kan worden gesleept: „Het is wel te bejammeren, dat een verdienstelijk schrijver als de heer Du Plessis zich geen onbezorgde oude dag heeft kunnen verzekeren met zijn pennevruchten”?

Desondanks ontbreekt het dit boek niet aan zekere eenheid: heterogeen is de inhoud, heterogeen ook de vorm. Dr. Besselaar toont zich meer dan eens op de hoogte van zijn tijd: het gebruik van het modewoord *mentaliteit* (p. 85) zou eigenlijk reeds volstaan om dit te bewijzen; doch wij vinden bovendien op p. 93 nog de modieuze uitdrukking: „een stemming verklanken”.

Tegenover deze staaltjes van onverdachte moderniteit staan echter andere, die eer aan de oude wet dan aan de nieuwe doen denken. Des schrijvers letterkundige smaak schijnt verwant met dien van vroegere geslachten te onzent: van den achttiend'eeuwschen rijmelaar Jan de Marre wordt getuigd, dat hij in de beschrijving van het vrije leven van den Afrikaner boer Poot en Bilderdijk naar de kroon steekt; waar Dr. Besselaar elders (p. 91—2, 226) staaltjes van goede of mooie poëzie ten beste geeft, krijgen wij denzelfden indruk van overschatting. Wij willen ons gaarne houden aan dezen eisch op bladz. 90: „aan Afrikaanse letterkunst moet Afrikaanse maatstaf worden aangelegd naar inhoud en geest”; doch wij veroorloven ons dan even te wijzen op het verschil tusschen den Afrikaanschen maatstaf en den onzen.

Geestverwant van oudere geslachten schijnt Dr. Besselaar ons ook in zijn beeldspraak; zorg voor juistheid en zuiverheid, afkeer van het overladene der beeldspraak zijn eigenschappen, die de generatie van '80 in hooget mate kenmerken dan hunne voorgangers. Aan die voorgangers worden wij herinnerd, waar wij in dit boek hooren spreken van een handjevol dapperen, die „met een soort van hondetrouw bleven doorgraven en metselen aan een fort”; waar wij, naar aanleiding van een wijnbelasting ten bate eener bibliotheek lezen: „Na elf jaren ontsloeg de regering Bacchus van deze Minervadienst”; en elders dezen zin aantreffen: „Toen de Portugezen de zeeweg naar Indië vonden, hebben zij daarmee aan het Mohammedanisme de Achillespees, indien al niet de hartader, afgesneden”. Ook over het algemeen zijn taal en stijl van dit boek juist niet verzorgd; ten minste niet volgens onzen maatstaf. Nu eens vinden wij het leelijk Germanisme „de dertiger jaren”; dan deze „dierbare”, maar onzuiver gevoelde uitdrukking: „de stichtelijke geschriften, die uit zijn gezalfde pen vloeiden”; elders lezen wij: „Schetsen door H. Oost hebben wel wat veel jeneverlucht over zich”; een beetje zou nog wel gaan, meent de schrijver blijkbaar. Om den bekenden Indischen predikant François Valentijn te kenschetsen, zegt Dr. Besselaar o.a.: „Hij is ijdel als een meisje en eigenlievend als een gezet oud heer, maar even beminnelijk als beiden.” Hier komt men er toch ook met den Afrikaanschen maatstaf niet; of zijn in Zuid-Afrika alle ijdele meisjes en gezette oude heeren beminnelijk?

Deze of dergelijke indrukken zal, vermoeden wij, meer dan een lezer krijgen bij een eerste lezing. Echter, bij een eerste lezing mag een criticus het doorgaans niet laten. Gaat men het boek op nieuw lezen en overwegen, staat men wat langer stil bij de opdracht: „Aan het Volk van Zuid-Afrika”, bij het feit dat hier een bewoner van Zuid-Afrika zich richt tot zijn landgenooten, dan krijgt men een anderen kijk op dit boek. Men komt tot het inzicht, dat een heterogeen geschrift als dit een natuurlijke uiting is van een heterogene maatschappij, waar „nagenoeg alle naties der wereld en alle

graden van beschaving vertegenwoordigd zijn"; waar „de meerderheid leeft in de aartsvaderlike rust van vervlogen eeuwen, terwijl een minderheid tot verzadiging heeft gegeten van de vruchten der moderne beschaving"; waar allerlei krachten aan het werk zijn in samengang of in botsing; waar een voortdurende stroom van buiten, van immigrerende menschen en denkbeelden, het inheemsche tracht te overmeesteren of er zich mede te vereenigen; waar een chaötisch krachtig jong leven heerscht, vol beloften voor de toekomst, maar ook vol raadselen aan welker oplossing de wijsten zich niet wagen.

Men komt tot het inzicht, dat dit heterogene boek door de verscheidenheid van zijn inhoud, den rijkdom zijner gegevens en inlichtingen, de veelheid zijner verschieten en gezichtspunten, de opwekkende kracht die ervan kan uitgaan, moet beschouwd worden als een kostbaar hulpmiddel voor Afrikaanders, die zich zelf willen leeren kennen in het verleden en het heden; ten slotte, dat Dr. Besselaar wel heeft gedaan door „de geestesgesteldheid van dit volk" als „een der merkwaardigste voorwerpen van studie" te beschouwen en dat hij een goed eind op weg is om zijn doel te bereiken, een doel door hemzelve omschreven als: „een beschouwing van de elementen en motieven van (der Afrikaanders) geestelijk bestaan, voorzover dit in boeken weerkaatst is".

Wat mij dikwijls getroffen heeft in gesprekken met jonge, hier studeerende, Afrikaners, is hun sterk verlangen om zich zoo goed en snel mogelijk te vormen; een verlangen, voortkomend uit het besef, dat zij daarginds noodig zijn, dat zij moeten medewerken aan den opbouw van een wordend volk, dat daarginds veel werk aan den winkel is en dat er handen te kort komen. Dergelijke indrukken ontvang ik van Dr. Besselaar's boek. Wie wil medewerken aan de geestelijke vorming van het Zuidafrikaansch volk, ziet zich geplaatst voor zooveel vragen aangaande verleden en heden, voor zulke massa's slechts ten deele geschift en verwerkt materiaal, dat de rijkdom hem overstelpt en hij niet weet waarmede het eerst te beginnen. Onder zulke omstandigheden zijn er mannen noodig, die het land verkennen, boomen rooien, blokhuisen

bouwen, paden banen, de streek in kaart brengen. Aan dat pioniers-werk heeft de samensteller van dit boek zich gewijd, en zijn werk gedaan op een wijze, die onze hoogachting, wellicht ook de erkentelijkheid der Afrikaners verdient.

Een der meest belangwekkende vraagstukken hier aange-roerd of kort uiteengezet, is wel de wordingsgeschiedenis van het Afrikaansch volk. Op verscheidene plaatsen van zijn boek heeft Dr. Besselaar die wordingsgeschiedenis tot voorwerp zijner aandacht gemaakt en er licht op doen vallen nu van dezen dan van genen kant. Juist en treffend is b.v. zijn opmerking, dat „de zonen der eerste nederzetter's alras de liefde tot de zee verloren” en „dat het zeevarend, zelfs het handelsinstinkt schijnt verdoofd of weggestorven”. Een eindje verder vinden wij dit overzicht van de wording der Afrikaner natie, dat ons den schrijver in zijn kracht toont, en dat ik hier te liever mededeel, omdat ik begonnen ben met hetgeen ons in dit boek tekortkomingen schijnen: „De wijdwegdeinende Afrikaanse veldvlakte is de moederschoot en moederborst van de Afrikaner natie geweest. Weinig volkeren zijn dan ook zoo innig autochthoon; hun geheel nationaal bestaan is in zijn teerste weefsels saamgegroeid met de natuur van Zuid-Afrika, met zijn kransen en kopjes, zijn spruiten en vleier. In de weinige eeuwen van zijn bestaan heeft het Afrikaner volk alle fazen der beschaving doorlopen. Op de jagersperiode is de nomadetijd gevolgd, en bij toenemend aantal moest dit herdersvolk zich houden aan eigen huis en hof om aldus de alombekende *boere*bevolking van Zuid-Afrika te worden. Deze ontwikkelingsgang liep evenwel niet gelijktijdig in alle delen van Zuid-Afrika: de oudere Kaapkolonie had veel vroeger een gevestigde landbouwbevolking dan de jongere Transvaal”.

Ook al kan men niet beoordeelen of deze voorstelling in allen deele juist is, dan kan men toch licht inzien hoe belangrijke vraagstukken hier aan de orde gesteld zijn. Onderzoekers dezer aantrekkelijke volks-geschiedenis vinden hier talrijke aanwijzingen van bronnen; ik noem slechts het reisverhaal van den Zweedschen hoogleeraar Thunberg, die in de jaren 1770—'79 in Zuid-Afrika heeft

gereisd en er zoowel de fauna en de flora als de leefwijze, de zeden en gewoonten der bevolking bestudeerd. Weinig minder belangrijk zijn Dr. Besselaar's aanwijzingen en mededeelingen over het vervolg der wordingsgeschiedenis van het Zuidafrikaansche volk; die over de voortrekkers in de jaren tusschen 1820 en 1840; over de komst der Engelschen in 1795 en 1806, waardoor een nieuw element in de wording der Zuidafrikaansche natie aanvangt zich te doen gelden.

De letterkunde in den eigenlijken zin des woords moet in dit boek wel veel plaats afstaan aan dingen van anderen aard, maar vergeten wordt zij er niet. Van het oudst bekende, in Zuid-Afrika gedichte, Nederlandsch af: een sonnet op het „Nieuwe Casteel Goede Hope”, tot de jongste geschriften toe, vinden wij hier uitvoerige overzichten der Nederlandsche en Afrikaansche werken, die in Zuid-Afrika zijn ontstaan. Hetzelfde geldt van de in Zuid-Afrika gedichte Engelsche werken; hetzelfde ook van al die Nederlandsche en Engelsche literaire werken, waarin melding wordt gemaakt van Zuid-Afrika. Opmerkelijk is o. a. wat hier wordt medegedeeld over drama en tooneel; bij de stichting der *Zuid-Afrikaanse Akademie voor Taal, Letteren en Kunst* in 1909 bleken de meeningen van volks- en kerkmannen, die de kaart des lands goed kenden, verdeeld: sommigen waren tegen drama en tooneel, anderen alleen tegen tooneel. Uit hetgeen Dr. B. elders vermeldt, blijkt bovendien, dat de lust tot drama en tooneel zich in Zuid-Afrika handhaaft ondanks dit verzet.

De oude strijd tusschen Kerk en Tooneel, dien wij in zo menigen anderen tijd en bij zoo menig ander volk waarnemen, bestaat dus ook hier; het feit, dat de mannen dezer Akademie besloten zich te onthouden van een aanbeveling in dezen, getuigt wel, dat die strijd nog verkeert in een stadium, waaraan andere volken sinds lang ontwassen zijn. Ook hier zal het nieuwe met steeds meer kracht op het oude aandringen en het ten slotte grootendeels verdringen.

II

Duidelijk zien wij de tegenstelling tusschen oud en nieuw

in het letterkundig leven van Zuid-Afrika in de Rede, door Prof. J. Kamp, docent aan de Theologische school te Potchefstroom, gehouden over *De nieuwe richting in de Nederlandse letterkunde*. Die Rede is reeds bijna twee jaar oud en heeft te onzent wel eenige aandacht getrokken; wij achten haar echter belangrijk genoeg om haar nog eens ter sprake te brengen.

Die rede was een weerslag op, een protest tegen een andere, door Prof. I. J. Marais gehouden in een vergadering der nog jeugdige Zuidafrikaansche Akademie. Daar had men, in de appreciatie van de Nederlandsche letterkunde der 19de eeuw, de stem van het oudere geslacht gehoord: Beets (ook de dichter), Da Costa, Van Lennep, Bosboom-Toussaint, Bilderdijk, Van Koetsveld, De Génestet schitterden voor dat geslacht als „sterren van de eerste rang”; „met hun heengaan nam de middelmatigheid bezit van het terrein, vroeger door de coryphaeën ingenomen”; de poëzie en het proza der „generatie van '80” was hier oppervlakkig en eenzijdig gekenschetst, veroordeeld zonder dat de rechter blijk gaf van voldoende kennis van zaken. Tegenover deze oppervlakkigheid, eenzijdigheid en onbillijkheid heeft Prof. Kamp zich te weer gesteld en een pleidooi voor de nieuwere Nederlandsche kunst gehouden, dat warm en krachtig is, terwijl de pleiter toch zijn zelfstandigheid tegenover de door hem bewonderde auteurs weet te bewaren.

Zijn algemeene beschouwing van literatuur, als geboren uit het leven, schijnt mij ruim en juist (p. 4—5); zijn belezenheid paart zich aan een ontwikkelden smaak; hij heeft een scherp oog en weet wel te zeggen, wat hij wil. Niet zóó verzonken is hij in zijn bewondering der nieuwste Nederlandsche letteren of hij ziet wel, waar de waarheid en de schoonheid er last lijden of in het gedrang komen. Zijn waardeering van de oudere Nederlandsche auteurs schijnt mij hier en daar onbillijk of onderschattend: hoe poover is wat hij zegt over de *Camera Obscura* (p. 7.); hoe onjuist de bewering op p. 13, dat de Nederlandsche Romantiek weinig of geen aandacht had „voor personen, toestanden en handelingen uit 't meest gewone leven”; hoe weinig bewijzen zijn twee voorbeelden (p. 14) van de geringe artisticeit der ouderen. Het duidelijkst

blijkt zijn onderschatting van het werk der ouderen op p. 38. Daar vinden wij de nieuwste Nederlandsche letterkunde geroemd als universeel en toch typisch-nationaal; als bewijs van die universaliteit wordt dan vermeld: „onder de voornaamste volken van Europa gaan vertalingen uit van die Nederlandse literatuur-produkten”. De lezer moet hier wel aannemen of vermoeden, dat van de oudere Nederlandsche auteurs zelden of nooit iets in een vreemde taal is overgebracht. Maar wie de bibliografische overzichten in Ten Brink's *Geschiedenis der Noordnederlandsche Letteren in de 19de eeuw* kent, weet wel beter: van Da Costa, Van Lennep, Oltmans, Van Koetsveld, Beets, Bosboom-Toussaint, Ten Kate, Ter Haar, Vosmaer, De Génestet, Haverschmidt, Multatuli is heel wat overgezet in verscheidene Europeesche talen.

Ik houd Prof. Kamp voor een te eerlijk man om aantemenen, dat hij deze feiten opzettelijk verzwegen zou hebben; blijkbaar heeft hij ze niet gekend; doch dat hij de beteekenis der ouderen hier onderschat, blijft daarom niet minder waar. Eenzijdig mag men Prof. Kamp's beschouwingen noemen; doch kijkt de geestdrift niet altijd naar één kant? Bovendien acht ik eenzijdigheid hier verdedigbaar en gewenscht; verdedigbaar, immers uitgelokt door de eenzijdigheid van het oudere geslacht; gewenscht, als het meest geschikt om die andere eenzijdigheid te weren en te keeren.

Niet minder duidelijk zien wij oud en nieuw tegenover elkander, indien wij onze aandacht richten op een paar verzenbundels der laatste jaren: Reitz' *Twee en zestig uitgesogte Afrikaanse Gedigte* en Leipoldt's *Oom Gert vertel*. Reitz, vroeger Staatspresident van den Oranje-Vrijstaat, is een Afrikaander van den ouden stempel; opgegroeid in de dagen van Krüger, heeft hij de oude orde van zaken mede in stand gehouden en zien verdwijnen. Staande in het nieuwe, immers op het oogenblik Voorzitter van den Senaat van Zuid-Afrika, is hij een der meest geachte en populaire vertegenwoordigers van het oude. Eenvoudig in zijn optreden, genoeglijk en gemoedelijk prater, droog-komiek, licht bewogen, maar snel weer in evenwicht, vol rustige belangstelling in de praktijk

des levens, neemt hij in wie hij ontmoet. Levendig herinner ik mij mijn eerste kennismaking met hem. Het was in 1902, het herdenkingsjaar van den slag der Gulden Sporen. De leden van het 27ste Taal- en Letterkundig Congres vierden feest in de prachtige bovenzaal van het Kortrijksch Stadhuis. Als vertegenwoordiger onzer Regeering had ik de eer naast Reitz te zitten, die daar den Oranje-Vrijstaat vertegenwoordigde. Midden in een lustige beraadslaging over een bijzonder fijnen Rijnwijn, waarop mijn buurman een goed oog had, stokte ons gesprek plotseling; de oogen van den vroolijken prater schoten vol tranen: onder de banieren en vlaggen langs den wand had zijn blik de kleuren van den Vrijstaat gezien, van den Vrijstaat die geen vrije staat meer was. Maar hoe snel gleed die schaduw van het verweerd gelaat! Een aantal gasten achter elkaar aandribbelend, met omhooggeheven glas, om te klinken met een toaster, bracht het zonnetje weer te voorschijn; „lijk ganzen!” klonk het lachend en reeds was hij weer bezig met een vroolijke herinnering uit den oorlog. Hoe wist hij velen onzer een paar jaar geleden te boeien, toen hij hier en daar als spreker optrad. Tegengevallen moge hij zijn aan wie gerekend hadden op belangwekkende mededeelingen en zaakrijke beschouwingen over Zuid-Afrika — wij genoten van zijn verhalen over den jongen Krüger en de vernuftige wijs, waarop deze „het ijzervark” uit zijn hol wist te trekken.

Eenvoud en gemoedelijke genoegelijkheid, komische kracht, lichtbewogen maar niet diep gevoel openbaren zich ook in zijn bundeltje verzen, dat reeds een vierden druk beleefde (1914). „Volkspoëzie” is maar een vaag woord; toch kunnen wij met dat woord het karakter van Reitz' verzen reeds eenigszins aanduiden. „Volkspoëzie” mogen zij heeten, niet alleen als geschreven in een taal „wat almaal maklik kan verstaan”; maar ook, omdat de schrijver in zijn voelen, denken en voorstellen zoo dicht staat bij het Afrikaansch volk in het algemeen. Willen wij deze volkspoëzie nader omschrijven, dan wijzen wij op haar verwantschap met onze Geuzenliedjes en de overige volkspoëzie der 16de eeuw. Ook hier die sterke vrijheidsliefde, dat kinderlijk vertrouwen op

Gods vaderhand
En Sij alsierende oog.

Daar de strijd tegen Spanje, hier die tegen Engeland; een strijd, welks wisselingen soms worden verteld op dergelijke wijze als in de met nieuwstijdingen gevulde Geuzenliedjes. Anders echter dan menig Geuzenlied, ontroert deze Zuidafrikaansche poëzie ons nergens. Zij is oprecht, welgemeend, zuiver van gevoel, vroom — maar zij mist diepte en schoonheid. Naast den ernst staat ook hier de boert. In dat genre vinden wij aardige stukjes; zoo b.v.:

Sannie Beyers, eer ons skei,
Geef mij hart terug an mij

en wat daar verder volgt; maar de beste van deze soort zijn nagevolgd uit het Engelsch: *Klaas Geswind en sy pérd* (Burns' *Tam O'Shanter*); *Die Jonge Dupree* (Scott's *Young Lochinvar*); *Jan Jurgens* (Cowper's *John Gilpin*).

Opmerkelijk, en in overeenstemming met de houding der Afrikaanders van den ouden stempel, is ook hetgeen wij hier lezen aangaande Engeland en de Engelschen. Wij vinden wel felheid en verontwaardiging; doch de bitterheid wordt er getemperd door Godsvrucht en goedmoedig-leuken spot met Engelsche eigenwaan en zelfverheffing. De gal loopt den oprechten Afrikaner soms over; b.v. waar hij *Vooruitgang* aldus *begint*:

Engels! Engels! alles Engels! Engels wat jij siet en hoor;
In ons skole, in ons kerke, wordt ons moedertaal vermoor,

of in *Die slag van Lang's Nek* aanheft;

Bloos nou, als jul nog skaamte het!
Bloos, vuige lastraars, bloos!

Maar in *Die Nooitjies van die Onderveld*¹⁾ lezen wij:

In *Afrikaans* moet hul leer lees,
Dan *Hollans* — Engels ook?
Wel ja, as hul mar nedrig blij,
Sal ons daar nie om spook.

Dat is dezelfde kalme berusting en leuk-verstandige opvatting, die wij zoo dikwijls in de daden en de uitingen der Afrikaners hebben opgemerkt. Een berusting, die ons wel

¹⁾ Transvaal en Oranje-Vrijstaat.

eens onbegrijpelijk voorkomt; een leukheid die soms onverschilligheid schijnt en onze ergernis wekt, waar zij zich liet vinden voor een telegram aan Chamberlain's weduwe; maar die behooren tot het karakter van het Afrikaander volk, dat wij hebben te aanvaarden zooals het nu eenmaal is.

Sedert Reitz voor de eerste maal een bloemlezing uit zijn gedichten in het licht gaf, is een nieuw geslacht van Afrikaners opgegroeid, dat nieuw leven heeft gebracht in de Afrikaansche letterkunde. Het kan onze taak niet zijn, hier een overzicht te geven van hetgeen door jongeren als Celliers, Totius (Du Toit), Malherbe en anderen in de laatste jaren is voortgebracht; zulk een overzicht is bovendien elders reeds gegeven.¹⁾ Voor ons doel: de tegenstelling van het oude en het nieuwe, schijnt ons het werk van geen dier jongeren zóó geschikt als dat van C. Louis Leipoldt.

Wat ons bij lezing en herlezing van zijn bundeltje *Oom Gert vertel*, in de eerste plaats treft, is de rijke verscheidenheid van den inhoud. Hoe krijgen wij in dit klein bestek van nog geen 90 bladzijden gansch Zuid-Afrika voor oogen: het land der zon met zijn wijde vlakten en hooge bergen, zijn kloven, „kopjes” en „klippies”; de zee hier voor het eerst gevoeld in haar geheimzinnige grootschheid; de „asvaal oû Karroo” in October „so blomtuintuin-vol van kleure”; het Boesmanland met zijn vaal zand en klei; de rozen, seringen, violen, jasmijn, de „katjiepiering”; de „varkblom” en de „doringboom”; de slang en de hagedis, de aap en het „verkleurmanneltje” (kameleon), de secretarisvogel, het „boomsingertje” en de sprinkhaan. Leipoldt brengt ons op de boerenhoeve, waar oom en neef zitten te rooken en koffie te drinken; bij de gesprekken tusschen boer en Hottentot over spoortrein en stoomboot en vliegtuig; in den oorlog met zijn ellende, in het concentratie-kamp met zijn smarten; tegenover dat droevig verleden de hoopvolle toekomst van het jonge Afrikaander-volk met Oud-Amsterdam op den achtergrond . . . het al gedragen door een rustig optimisme en een eenvoudig vast

¹⁾ Door Dr. De Vooy in *De Beweging* van Oct. 1913.

geloof, dat hem vrijheid laat zich te vermeien in den dans der „koggelmanneljies” (kabouters) of met Woltemade's spook te waren over strand en land.

Nergens grijpen zijne verzen ons zoo in het hart als waar zij geboren zijn uit het lijden van het Boerenfolk. Hier geen kalme berusting, maar smart over het verloren volksbestaan die dreigt te bezwijken onder haar last:

Mijn land is nie meer mijne nie;
Mijn volk is doodgestrij;
Mijn moed is nie meer heldemoed ...
O God, vergewe mij!

Elders uit die smart zich met een bitterheid, zooals oudere Afrikaander dichters, indien zij die al gekend hebben, niet zóó hebben kunnen weêrgeven; zoo b.v. in den aanvang van *Vredeaand*:

Dis vrede, man; die oorlog is verbij!
Hoor jij die mense skree, die strate vol?
Sien jij die hele wêreld is op hol?
Kom, hier 's 'n bottel soetwijn: laat ons drink!
Ons het ons natie in die see gesink;
Ons het geen land meer nie: dis klaar met Kees!
Dis vrede nou: kom skree — of is jij hees
Van lag? Nou lag maar, want die storie 's uit:
Ons natie 's weg, ons kan daarna maar fluit!
Drink, drink jou glas! Die son skijn deur die wijn:
Is dit te soet, of smaak dit soo 's asijn?
Nou ja, dan kom hier bij die venster staan
En skou met mij al die gedoente aan.
Daar waai die vlag, daar word hoera geskree;
Die aandeelmark rijs weer, en ons daarmee!
Wat is ons land teenoor die aandeelmark?
Wat 'n kanarievol teenoor 'n vark?
'n Lelieblom teenoor 'n stronk tabak?
Ons nasie, wat so wild was, is nou mak

Deze dichter heeft het lijden van zijn volk doorproefd en uitgedrukt als geen ander vóór hem. Gedichten als *In die Konsentrasiekamp*, *Aan 'n Seepkissie*, *Die ou Blikkie* ontroeren en grijpen aan als een verhaal van wee en ellende, dat spreekt met gebroken stem en U aanziet met oogen, die geen tranen meer hebben. Probeer die stukken, dat laatste vooral, eens

voortelezen, waar gij bij het zachte lamplicht zit in uw vredig tehuis, en zie eens of gij de lezing ten einde kunt brengen!

Echter, de smart, waaruit deze poëzie opschoot en ontloek als de roos tusschen de doornen, is beheerscht; want hier als elders toont Leipoldt zich een kunstenaar. Een kunstenaar, die een aanmerkelijk beeldend vermogen bezit; wien eigen rhythmen uit de ziel wellen en eigen dichterlijke vormen toevloeien, waar hij ze noodig heeft; die durft wagen en weet te winnen; die op gelukkige wijs gebruik maakt van de volkstaal en het volksliedje; doch die, anders dan de volksdichters doorgaans, zich bewust toont van zijn dichterschap (*Slampampersliedjies VI, XI*). Hoe voortreffelijk is dat omtrekje van het kameleon; met welk een gevoelig schilders-oog is dat „verkleurmannetje” gezien, met welk een vaste hand is het scherpe beeld weergegeven. Goed is het krabbeltje van den „Sekretarisvool” met zijn „stadige stappies”; mooi en oorspronkelijk de vergelijking van

Die maan wat deur die wolke loop,

Soos 'n fiesant deur ruigtegras.

Hoe weet hij in *Oom Gert vertel* door kleine trekjes ons telkens het milieu van het verhaal voor oogen te brengen en te spreken met halve woorden. Zijn poëzie doet soms denken aan kinderpoëzie, waar wij hem in gesprek hooren met het aapje of het „akkedissie”; maar welk een echte volkshumor is daar tevens, vooral in het laatste stuk. Wie een kinderdeuntje als dat aan alle Afrikaanders bekende *Siembamba* weet te herscheppen tot een kleindichtje van zoo diepe en teedere aandoening vermengd met schrijnenden humor, die moet een echt kunstenaar zijn. Geloof iemand voortaan niet, dat het Afrikaansch geschikt is om dienst te doen als voertuig van ware poëzie, laat hij dan den bundel van Leipoldt lezen en zich bekeeren.

III

In die laatste zinsnede hebben wij een vraagstuk aangevoerd, welks ontwikkeling en oplossing van groot gewicht

zijn voor het geestelijk en staatkundig leven van Zuid-Afrika: welke taal zal daar met en tegenover het Engelsch heerschen? Die vraag hangt ten deele af van deze andere: hoe zal de verhouding zijn tusschen Afrikaansch en Nederlandsch? Dat Nederlandsch, hetwelk zich gedurende de derdehalve eeuw van zijn bestaan in Zuid-Afrika zelfstandig heeft ontwikkeld, is langzamerhand verder afgeweken van zijn oorsprong. De wegen door dat wordend Afrikaansch gevolgd, onttrekken zich nu voor een groot deel aan het oog van den onderzoeker; desniettemin blijft de ontwikkelingsgeschiedenis van het Afrikaansch een rijke en belangwekkende stof. Onder de stralende zon, aan stroomen en spruiten, op jacht en achter den ploeg, in den ossenwagen, in het kamp, op de boerenhoeve, in den strijd met inboorlingen en wilde beesten heeft die taal zich vrijelijk ontwikkeld; de fauna en de flora hebben er invloed op geoeffend; de talen van inboorlingen, Maleiers en Portugeezen er zich in doen gelden; het voorbeeld van het Engelsch er zich misschien geopenbaard in het afkorten van woorden, het afwerpen van uitgangen, het gedeeltelijk teloorgaan der woordgeslachten; doch onder dat alles bleef de Nederlandsche kern der taal steeds behouden, beschermd en gevoed door die nimmer falende bron van troost en kracht: den Staten-bijbel. Zoo vertoont het Afrikaansch zich dan heden ten dage als een zelfstandige loot van den Nederlandschen taalstam, die veel met de moedertaal gemeen heeft, doch zich ook in menig opzicht van deze onderscheidt.

Langen tijd bleef het Afrikaansch beperkt tot den dagelijkschen omgang; in de schrijftaal handhaafde zich, mede door den invloed van Kerk, Bijbel en School, het zoogenaamd Hoog-Nederlandsch. De vrij talrijke Afrikaners, die tot het midden der 19de eeuw hun vorming aan Nederlandsche hoogeschoolen vonden, versterkten bij hun terugkeer het Nederlandsch element. De tweede helft der 19de eeuw bracht wijziging in dien toestand. In de langdurige worsteling met Engeland groeiden het eenheidsbesef en de zelfbewustheid der Afrikaanders; doch tevens werden de losjes hangende banden met het moederland strakker aangehaald. Sommige

Nederlanders, die in nauwer betrekking kwamen tot de halfvergeten stamverwanten, zagen uit de hoogte neer op het Afrikaansch, dat hun zooveel lager scheen te staan dan hun eigen taal met haar lang verleden en rijke letterkunde. Zij geloofden ook, dat slechts hun eigen Nederlandsch den strijd tegen het opdringende Engelsch zou kunnen volhouden en dat het Afrikaansch, aan zich zelf overgelaten, in dien strijd noodwendig het onderspit zou moeten delven. Vandaar hun propaganda voor het Nederlandsch in Zuid-Afrika. Echter, het Afrikaansch liet zich niet onderdrukken. Het wassend zelfbewustzijn van het jonge volk, welks saamhoorigheid in den strijd tegen Engeland en ondanks het verlies der staatkundige onafhankelijkheid sterker was geworden, openbaarde zich ook in den drang om de eigen taal te verheffen. Voor die taal eischen zij denzelfden eerbied, dezelfde rechten, dezelfde hooge plaats in het maatschappelijk en geestelijk leven, welke de moedertaal bij elk beschaafd volk geniet. Hier zien wij ouderen en jongeren samengaan. Reitz verklaart in zijn gedicht *Die Afrikaanse Taal*:

Nou rijn ons lekker, want nou kan
 Gèn Hollander of Engelsman
 Ons met *sij* taal vermaak nie;
 Ons Afrikaans klinkt net so mooi;
 Lat hulle mar met woorde gooi,
 Hull' sal ons tog nie raak nie.

Want Hollans of oek watter taal
 Hul oek ons andag bij bepaal,
 Ons sal daarna nie hoor nie;
 Ons Afrikaans die blij' mar baas,
 Lat hulle spot, lat hulle raas,
 Hull' kom ons net nooit vóór nie.

De jongeren die verzen schrijven in het Afrikaansch, die een eigen, degelijk tijdschrift uitgeven (*Die Brandwag*), die in Hertzog hun bezielde en krachtigen leider vinden, maken front, zoowel tegen de eenzijdige propaganda voor het Nederlandsch als tegen de Botha-Smutsmannen, wier hart verdeeld is tusschen Engelsch en Nederlandsch. Onlangs zijn hunne beschouwingen, argumenten en beweegredenen weer eens bondig samengevat door Johannes J. Smith in de

Inleiding tot Leipoldt's hierboven behandeld verzenbundeltje. Die jongeren hebben het, geloof ik, bij het rechte eind, waar zij beweren: „Die Afrikaanse taalvorm kan tog alleen die dra'er van 'n eg nasionaal-Afrikaanse letterkunde word: dit is immers bewijs, nie alleen deur die werke van 'n Celliers en 'n De Waal, maar ook deur die onmag van hoog-begaafde Neerlands-skryvende Afrikaners om tot die hart van die volk deur te dring'. Een aan de Afrikaners opgedrongen Nederlandsch tegenover het Engelsch te willen stellen, schijnt mij van een verkeerd inzicht te getuigen en bovendien een hopelooze onderneming.

Echter die jongeren kijken te goed uit hun oogen om voorbijtezien, dat het Afrikaansch den steun van het Nederlandsch voorloopig nog niet kan missen. „Afrikaans”, zegt Smith, „sal in zijn wordingstijd veel te leer hê van die meer ontwikkelde Neerlands, en sal ook zijn woordvoorraad verletterkundige en tegniese begrippe uit die ou Dietse taalskuur moet aanvul. Ook die Neerlandse letterkunde is gemeenskaplike goed en sal dit ook altijd blij, solange als die twee taalvormen nog onderling verstaanbaar is”.

Met deze jongeren zou ik het willen houden; met deze jongeren: de rechte voortzetters van het volksverleden, toen het Boerenvolk zich zelf was; de rechte dragers eener volkstoekomst, waarin dat Boerenvolk, bij al wat het overneemt van vreemden, zich zelf wil blijven.

Vragen zij ons hulp, dan moeten wij die geven waar wij kunnen. Maar geen bevaderen of bemoederen!

Dat moet trouwens over het algemeen ons standpunt zijn tegenover Zuid-Afrika en de Afrikaanders — in ons eigen belang.

Wil een klein volk als het onze zijn plaats onder de groote cultuur-volken waardig blijven, dan moet het zijn voordeel doen met al wat het aan die grooten kan ontleenen tot verhooging zijner kracht. Maar dat overnemen en navolgen — de tweede helft der 19de eeuw heeft het getoond — brengt gevaar mede voor onze zedelijke en geestelijke onafhankelijkheid en daardoor voor ons onafhankelijk

volksbestaan. Daarom is het voor ons zooveel waard, dat er, buiten de grenzen van ons gebied in Europa, drie landen bestaan, waar onze taal gesproken wordt, en stamverwanten van ons wonen, wier voorbeeld en invloed onze volkskracht kunnen verhoogen: Nederlandsch-Indië, Vlaamsch-België, Zuid-Afrika. Over onze verhouding tot de beide eerste mag ik hier zwijgen, om onze aandacht te bepalen tot het laatste. Zuid-Afrika en de Afrikaanders kunnen ons in meer dan één opzicht ten voorbeeld zijn; in geen ding meer dan in de eerbiedwekkende toewijding en kracht, waarmede zij gestreden hebben voor hunne volksvrijheid. Wat heeft het hun gebaat? vraagt een twijfelaar. Is hij dan blind voor het feit, dat eerst na en door dien grootschen strijd voor vrijheid en recht het Afrikaander volk van Grootrivier tot Toegela zich één is gaan voelen? dat de Afrikaansche nationaliteit, die gevaar liep zich op te lossen in de Engelsche, in een kern van jongeren en ouderen tot bewustheid is gekomen en zich wil handhaven?

Wat daarvan echter ook zij, zeker is, dat, niet het minst door het voorbeeld dezer stamverwanten, eindelijk, eindelijk ook wij den plicht ten volle zijn gaan beseffen om ons onafhankelijk volksbestaan te handhaven met alle middelen, die ons ten dienste staan. Wie met dankbaarheid en voldoening heeft aanschouwd, hoe in een paar dagen meer dan tweemaal honderdduizend man gereed stonden om een vijandelijken indringer te weren, die vergete niet, wat wij in dezen aan Zuid-Afrika's voorbeeld te danken hebben.

Bovendien, de Afrikaners zijn een volk van belofte. Blijft het Afrikaansch zich daarginds handhaven en neemt de koopkracht der Afrikaners toe, dan kunnen wij daar mettertijd een ruimen afzet vinden voor onze geestesvoortbrengselen. Onze taalgemeenschap kan het aanknoopen van handelsbetrekkingen vergemakkelijken; op den Nederlandschen onderwijzer en het Nederlandsche boek kunnen de Nederlandsche handelaars en industriëelen volgen; de Nederlandsche boer is reeds bezig zich een plaats in Zuid-Afrika te veroveren. Zeker, de strijd om het bestaan is ook daar moeilijk; meer dan een handelszaak, niet louter uit winstbejag op touw ge-

zet, heeft den strijd moeten opgeven; de firma De Bussy, die zich zoo bij uitnemendheid verdienstelijk maakt voor het bevorderen der betrekkingen tusschen Nederland en Zuid-Afrika, spint geen zij bij haar volhardend streven. Maar daartegenover staan toch bemoedigende verschijnselen, die wij uit de verslagen der Zuidafrikaansche Vereeniging en het door haar uitgegeven blad leeren kennen.

Daarom is het voor onze volkstoekomst zoo wenschelijk, de mannen te steunen, die onze banden met Zuid-Afrika willen versterken en strakker aantrekken; daarom is het zoo te betreuren, dat zoovelen hun lidmaatschap der Zuidafrikaansche Vereeniging opzeggen, terwijl zij die Vereeniging nu juist trouw moesten blijven. Ik matig mij natuurlijk geen oordeel aan over de beweegredenen van wie zoo handelen; doch vrees alleen, dat het in menig geval ook hier de zuinigheid is, die de wijsheid bedriegt. Nieuw-Amsterdam is een kans geweest, die wij ons hebben laten ontglippen; het „verzuimd Braziel” blijft tegen ons getuigen; laat ons oppassen, dat wij niet te eeniger tijd moeten klagen over „verzuimd Zuid-Afrika”.

LEIDEN, September 1914.

G. KALFF.